

ELWIRA KACZYŃSKA

Uniwersytet Łódzki

KLAUDIUSZ ELIAN O NAZWACH MŁODYCH ZWIERZĄT (*DE NATURA ANIMALIVM VII 47*)

ABSTRACT. Kaczyńska Elwira, *Klaudiusz Elian o nazwach młodych zwierząt* („*De natura animalium*” VII 47) (Claudius Aelianus on the names of young animals (*On the Characteristics of Animals VII 47*)).

In his work entitled *On the Characteristics of Animals* (VII 47), Claudius Aelianus discusses numerous Ancient Greek names of wild animals, especially their young. He registers as many as 18 different appellatives referring to young animals as well as ten poetic or dialectal terms for mature ones. The aim of the present study is to analyze the Ancient Greek words denoting young animals quoted by the Roman writer from the viewpoint of etymology and word-formation.

Keywords: animal terminology; etymology; Greek language; vocabulary; word-formation.

Spośród 798 opowiadań, tworzących paradoksograficzne dzieło Klaudiusza Eliana pt. Περὶ ζῴων ιδιότητος (*De natura animalium, O właściwościach zwierząt*), na szczególną uwagę, z punktu widzenia greckiej leksykologii, zasługuje rozdział 47 księgi VII, poświęcony apelatywnym określeniom potomstwa dzikich zwierząt¹. Passus ten dostarcza językoznawcom wielu cennych informacji przede wszystkim z powodu stosunkowo kompendialnego charakteru. Wartość materiału zebranego przez rzymskiego pisarza z Praeneste (dzis. Palestrina)², piszącego czystym dialektem attyckim, zwiększają dodatkowo wzmianki o dialektalnych (np. lak. ταχίνας) i poetyckich nazwach dorosłych osobników (np. hom. πτώξ), z których część posiada tylko jedno, Elianowe poświadczenie (np. σκαφόρη, σκινδαφόξ).

Celem niniejszego opracowania będzie zatem uporządkowanie i usystematyzowanie podanych przez Eliana wiadomości, polegające na gruntownej analizie semantycznej, jak i etymologiczno-morfologicznej leksemów oznaczających zwierzęce potomstwo.

---

¹ Elian, mimo początkowej deklaracji, zajmuje się też nazwami potomstwa zwierząt domowych (hodowlanych).

² Klaudiusz Elian czerpie część informacji z dzieł jambografa Hipponaksa, hellenistycznego gramatyka Arystofanesa z Bizancjum, dytyrambisty Lasosa z Hermiony oraz greckich tragiczków Ajschyłosa, Eurypidesa i Achajosa.

Gwoli ścisłości należy odnotować, że rozdział dotyczący nazewnictwa młodych stworzeń nie doczekał się jak dotąd polskiego przekładu. Został on celowo (zapewne z powodu przesytu „nudną” terminologią) pominięty przez Annę M. Komornicką, autorkę tłumaczenia dzieła Klaudiusza Eliana w wyborze, obejmującym niemal 60% greckiego oryginału³. Przytoczmy zatem w pierwszej kolejności pełny tekst interesującej nas relacji (VII 47)⁴:

Τῶν ἀγρίων ζῴων τὰ ἔκγονα τὰ νέα διαφόρως ὀνομάζεται, καὶ τὰ γε πλείω διπλῆν τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει. λεόντων γοῦν σκύμνοι καὶ λεοντιδεῖς ὀνομάζονται, ὡς Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος μαρτυρεῖ, παρδάλεων δὲ σκύμνοι τε καὶ ἄρκηλοι· εἰσὶ δὲ οἱ φασὶ γένος ἕτερον τῶν παρδάλεων τοὺς ἄρκηλους εἶναι. θῶων δὲ μόνοι σκύμνοι φιλοῦσι καλεῖσθαι, καὶ τίγρεων ὁμοίως, καὶ μυρμηκῶν δὲ καὶ πανθῆρων. ἔοικε δὲ καὶ τὰ τῶν λυγκῶν ἔκγονα ὁμοίως ὀνομάζεσθαι. ἐν γοῦν τοῖς Λάσου Διθυράμβοις οὕτως εὐρίσκεται εἰρημένον τὸ βρέφος τὸ τῆς λυγκός· πιθήκων δὲ ἀκούομεν σκύμνους τε καὶ πιθηκιδεῖς τοὺς αὐτοὺς, βουβαλίδων δὲ πῶλους· εἰ δὲ καὶ ὀρύγων, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, ὁ αὐτὸς Ἀριστοφάνης φησὶ. κυνῶν δὲ καὶ λύκων σκύλακες καλοῖντο ἄν, ἧ δ' ὅς· ἦδη δὲ καὶ λυκιδεῖς καλοῦνται οἱ τῶν λύκων, ὁ δὲ τέλειος καὶ μέγιστος καλοῖτο ἂν μονόλυκος. τῶν γε μὴν λαγῶν λαγιδεῖς· ὁ δὲ τέλειος, πῶκα αὐτὸν φιλοῦσιν ὀνομάζειν οἱ ποιηταί, ταχίνα δὲ Λακεδαιμόνιοι. ἀλωπέκων δὲ τὰ ἔκγονα ἀλωπεκιδεῖς κέκληνται· αὐτὴ δὲ ἡ μήτηρ καὶ κερδῶ καὶ σκαφόρη καὶ σκινδαφός. τῶν δὲ ἀγρίων ὕων τὰ τέκνα μολόβρια ὀνομάζουσιν· ἀκουσειας δ' ἂν τοῦ Ἰππώνακτος καὶ αὐτὸν τὸν ἕν μολοβρίτην που λέγοντος. καλοῦνται δὲ καὶ τῶν ὕων μονίαί τινές. τὰς γε μὴν δορκάδας καὶ ζόρκας καὶ πρόκας εἰώθασιν ὀνομάζειν. τῶν δὲ ὑστρίχων καὶ τῶν τοιοῦτων τὰ ἔκγονα ὄβρια καλεῖται· καὶ μέμνηται γὰρ Εὐριπίδης ἐν Πελοπίδῃ τοῦ ὀνόματος καὶ Αἰσχύλος ἐν Ἀγαμέμνονι καὶ Δικτυουκκοῖς. τὰ δὲ τῶν ὀρνίθων καὶ τὰ τῶν ὄφρων καὶ τὰ τῶν κροκοδειλῶν ἔνιοι καὶ ψακάλους καλοῦσιν, ὧν εἰσὶ καὶ Θετταλοί. τὰ δὲ πρόσφατα ὀρνύφια ὀρταλίχους, ἀλεκτρούωνων τε νεοττοῦς ἀλεκτοριδεῖς λέγουσι, καὶ αὖ πάλιν χηνιδεῖς καὶ χηναλωπεκιδεῖς καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια κατὰ τὰ αὐτὰ σχηματίζουσιν. Ἀχαιοὶ δὲ ὁ τῆς τραγωδίας ποιητῆς τὸν νεοττὸν τῆς χελιδόνος μῶσχον ὠνόμασεν.

Tłumaczenie tego ustępu brzmi następująco:

Młode potomstwo dzikich zwierząt różnie jest nazywane, przy czym w odniesieniu do większości z nich stosuje się dwie nazwy. Lwiątko, na przykład, są nazywane *skýmnoi* i *leontideis*, jak poświadcza Arystofanes z Bizancjum, z kolei młode lamparcięta *skýmnoi* i *árkēloi*. Są jednak i tacy pisarze, którzy twierdzą, że miano *árkēloi* odnosi się do osobnego gatunku lampartów. Młode szakali zazwyczaj są określane tylko jedną nazwą *skýmnoi*, podobnie jak młode tygrysów, „mrówek”⁵ i panter. Wydaje się, że i potomstwo rysy nosi to samo miano. Tym bowiem wyrazem określone jest rysiętko w pieśniach Lasosa, zwanych dytyrambami⁶. Słyszmy, że i małpiątka są nazywane zarówno *skýmnoi*, jak i *pithēkideis*, ale młode bawolców noszą tylko jedną nazwę – *pōloi*. Wspomniany wyżej Arystofanes z Bizancjum mówił: «Jeśli

³ Komornicka 2005: 22. Fragment ten nie znalazł się też wśród dodatkowych przekładów 25 opowiastek, opublikowanych na łamach „Meandra”, zob. Komornicka 2004: 391–403.

⁴ Tekst oryginału przejęty został z wydania: Scholfield 1959: 162–166.

⁵ Pod pojęciem „mrówek” (gr. *μύρμηκες*) kryją się u Eliana zwierzęta z rodziny kotowatych (*Felidae*), por. Malinowski 2003: 106–108, 2007: 579–585. Historię opowieści Herodota o indyjskich „mrówkach” (III 102, 2) i próby identyfikacji zwierzęcia podają m.in. dwukrotnie Morta (1998: 183–196, 2004: 142–146) i Kitchell (2014: 97–98).

⁶ PMG 703.

również potomstwo antylop oryksów nosiło tę nazwę, nie byłoby to dla mnie zaskoczeniem». Dodaje, że «młode psów i wilków można nazwać szczeniętami (*skýlakes*)». Potomstwo wilków zwie się też wilczkami (*lykideís*), natomiast osobnika w pełni rozwiniętego i ogromnych rozmiarów można opatrzyć słowem *monólykos* („wilk-samotnik”). Młode zajączki zwą się *lagideís*, dorosłego zaś zająca poeci zazwyczaj nazywają *ptóks*, a Lacedemończycy *takhínās*. Lisiątka są nazywane *alōpekideís*, natomiast ich matkę lisicę określa się terminami *kerdō* albo *skaphōrē*, albo też *skindaphós*. Młode dziczki noszą nazwę warchlaków (*molóbria*). Można też usłyszeć, że Hipponaks w jakimś utworze używa w odniesieniu do dzikiej świni określenia *molobritēs*⁷. Samce dzikich świń zwane są *moniai* („odyńce”). Sarna, względnie gazela, jest powszechnie nazywana *dzórks* albo *próks*. Przychówek borsuków lub zwierząt im podobnych nosi nazwę *óbria*. Tego określenia używa Eurypides w *Peliadach*⁸ oraz Ajschylos w *Agamemnonie*⁹ i *Rybakach*¹⁰. Z kolei młode ptaków, węży i krokodyli niektórzy Grecy, a wśród nich Tesalowie, nazywają *psákaloi*. Pisklęta, dopiero co wyklute, nazywa się *ortálikhoi*, kurczęta zaś *alektorideís*, z kolei gąsięta (*khēnideís*), kaczęta kazarki (*khēnalōpekideís*) i inne podobne do nich ptaszęta zawdzięczają swe miano nazwie dorosłego osobnika. Inaczej postąpił Achajos tragediopisarz, który pisklę jaskółki określił słowem *móskhos*.

W przytoczonym powyżej fragmencie Klaudiusz Elian omawia greckie nazewnictwo potomstwa dzikich zwierząt, w odniesieniu do których używa ogólnych określeń typu τὰ ἔκγονα ‘potomstwo’, τὰ ἔκγονα τὰ νέα ‘młode potomstwo’, τὰ τέκνα ‘dzieci’, τὸ βρέφος ‘noworodek; młode zwierzę’ (< ie. *g^urebh- ‘dziecko, potomek, młode [zwierząt]’, por. ap. pol. *źrebie*), τὰ πρόσφατα ὀρνύφια ‘świeżo wyklute pisklęta’, οἱ νεοττοί ‘ts.’. Pisarz z Praeneste przytocza w sumie osiemnaście terminów oznaczających młode 21 przedstawicieli kręgowców, głównie ssaków, ptaków, w mniejszym stopniu gadów.

1. LEKSEMY OKREŚLAJĄCE MŁODE ZWIERZĘTA, MOTYWOWANE NAZWAMI DOROSŁYCH OSOBNIKÓW

Klaudiusz Elian już we wstępie analizowanego rozdziału (VII 7, 1) zaznacza, że Grecy na określenie potomstwa rozmaitych stworzeń stosują przeważnie dwie alternatywne nazwy (τὰ γε πλείω διπλῆν τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει). Z treści przekazu wynika, że jedno z dwu apelatywnych określeń, nazywających młode konkretnego zwierzęcia, tworzone było na bazie nazwy dorosłego osobnika, o czym zresztą informuje sam Elian (VII 7, 12). Rzymski pisarz wymienia następujące przykłady: ἄλεκτοριδεύς ‘kurczę, kurczątko’ ← ἄλεκτρούων m. ‘kogut; kura domowa (w sensie gatunkowym)’¹¹, ἄλωπεκιδεύς ‘lisię, lisiątko’ ← ἄλώπηξ f. ‘lis’, λαγιδεύς ‘młode zająca; łow. kocię’, także ‘królik’ ← λαγώς

⁷Fr. 114b W: κρέας ἐκ μολοβρίτεω συός.

⁸Fr. 616 N.

⁹Ajschylos w *Agamemnonie* (w. 143) użył formy deminutywnej ὀβρικάλιοι (dat. pl.).

¹⁰Fr. 48 N.

¹¹Właściwie wyraz ἄλεκτοριδεύς reprezentuje derywat urobiony od apelatywu ἄλέκτωρ, -ορος m. ‘kogut’.

m. ‘zając’, λεοντιδεύς m. ‘lwie, lwiątko’ ← λέων m. ‘lew’, λυκτιδεύς ‘wilczę, wilczek’ ← λύκος m. ‘wilk’, πιθηκιδεύς ‘małpię, małpiątko’ ← πίθηκος m. ‘małpa’, χηνιδεύς ‘gąsię, gąsiątko’ ← χήν m. / f. ‘gęś dzika; gęś oswojona’, χηναλωπεκιδεύς ‘kaczę, kaczątko kazarki’ ← χηναλώπηξ m. / f. ‘kazarka rdzawa, *Tadorna ferruginea* Pall.’ (dosłownie ‘gęsiolis’)¹². Łatwo zauważyć, że wszystkie zaprezentowane powyżej formacje zostały urobione od nazwy dorosłego zwierzęcia za pomocą charakterystycznego sufiksu -ιδεύς (m.)¹³. Wykładnik -ιδεύς powstał zapewne przez nałożenie sufiksu -εύς (< *-ηϝ-ς), służącego przede wszystkim do określania osobowych lub nieosobowych wykonawców czynności¹⁴, na formant -ιδ- [ĩ, ī] (f.), derywujący m.in. deminutywne jednostki leksykalne¹⁵, np. θυρίς, -ίδος f. ‘drzwiczki’ (← θύρα f. ‘drzwi’), νησίς, -ἴδος f. ‘wysepka’ (← νῆσος f. ‘wyspa’), πινακίς, -ίδος f. ‘deseczka, tabliczka’ (← πίναξ m. ‘deska, tablica’), także ἄλωπεκίς, -ίδος f. ‘mieszaniec lisa z psem’ (← ἄλωπηξ f. ‘lis’)¹⁶. Apelatywy utworzone złożonym przyrostkiem -ιδεύς nie stanowią w greckiej leksyce żywotnej kategorii¹⁷. Nazwy młodych istot – z uwagi na ich budowę morfologiczną – zestawia się na ogół z produktywną grupą nazw patronimicznych (πατρωνυμικά) zakończonych na -ίδης¹⁸. Należy w tym miejscu odnotować, że derywaty urobione sufiksem -ιδεύς posiadają atestacje nie tylko w warstwie apelatywnej, lecz także w warstwie proprialnej, zwłaszcza antroponimicznej, np. Αἰακιδεύς, Λεοντιδεύς, Σιμωνιδεύς¹⁹. Formacje tego typu mogły pierwotnie wskazywać młodego (małoletniego) potomka mężczyzny (ojca lub przodka), którego imię stanowiło podstawę motywacyjną derywatu: Αἰακιδεύς ‘mały, małoletni syn Ajaksa’ vs. Αἰακίδης ‘pełnoletni syn Ajaksa’.

Na polu omawianej kategorii semantycznej sufiksu -ιδεύς jest jedynym w języku greckim formantem specjalizującym się w tworzeniu nazw zwierzę-

¹²Elian (fr. 128 Hercher) poświadcza też apelatyw ἄετιδεύς m. ‘orle, orlątko’ ← gr. att. ἄετός m. ‘orzeł’, zob. też Aesop. 1.3.16.

¹³Schwyzer 1939: 510; Debrunner 2013: 146.

¹⁴Ikonomu 1984: 232, 234; Debrunner 2013: 120–121.

¹⁵Papanastassiou 2014: 114.

¹⁶Formant -ιδ-, genetycznie deminutywny, wykorzystywany był także do nazywania osobników płci żeńskiej, np. ἄλεκτορίς, -ίδος f. ‘kura’ (← ἄλέκτωρ m. ‘kogut’), ἄλεκτρονίς, -ίδος f. ‘kura’ (← ἄλεκτρον m. ‘kogut’), ἄμνίς, -ίδος f. ‘owca, owieczka’ (← ἄμνός m. ‘jagnię, baranek’). Z czasem za pomocą sufiksu -ιδ- zaczęto tworzyć gatunkowe nazwy zwierząt (nieuwzględniające ich płci), np. κариς, -ίδος f. ‘krewetka’, νυκτερίς, -ίδος f. ‘nietoperz’, zob. Papanastassiou 2015: 659.

¹⁷Poza nazwami młodych zwierząt znajdujemy w greckim słownictwie zaledwie kilka wyrazów niezwiązanych z fauną, np. υἱιδεύς ‘wnuk’ (Isoc. *Ep.* 8.1) ← gr. υἱός m. ‘syn’; ἐρωτιδεῖς pl. ‘młode Erosy, erosiki, amorki’ (Anacr. 25.13) ← gr. ἔρως m. ‘miłość; bóg miłości Eros’. Wyraz πενθεριδεύς ‘szwagier’ (← gr. πενθερός m. ‘teść’) posiada atestacje epigraficzne, zob. Liddell, Scott 1996: 1360.

¹⁸Schwyzer 1939: 509; Buck 2009: 341; Debrunner 2013: 146.

¹⁹Dornseiff, Hansen 1978: 299.

cego potomstwa²⁰. Najstarsze poświadczenia tego elementu słowotwórczego pochodzą z dialektu attyckiego i sięgają VI w. p.n.e. (Sol. ap. Plut. 2.462e; Ar. Pax 1067)²¹. Derywaty denominalne, oznaczające młode zarówno dzikich, jak i oswojonych zwierząt, określane są przez nowogreckich językoznawców ukutym w roku 1891 terminem γονεωνυμικά²².

2. APELATYWNE OKREŚLENIA MŁODYCH ZWIERZĘT, NIEZWIĄZANE Z NAZWAMI DOROSŁYCH OSOBNIKÓW

W zasobie leksykalnym języka greckiego, oprócz wspomnianych wyżej derywatów modyfikacyjnych, formalnie pozostających w relacji z nazwami samców lub samic, występowało też wiele apelatywów morfologicznie z nimi niepowiązanych, np. ἀμνός m. ‘jagnię, baranek’ : ὄις m. / f. || πρόβατον n. ‘owca, baran’, δέλφαις m. / f. ‘prosię (do 6 miesięcy)’ || χοῖρος m. ‘młoda świnia, świnka, prosię (do jednego roku)’ : ὄχτρος (σὺς) m. / f. ‘dzika świnia, dzik, locha, maciora; świnia domowa’, ἔριφος m. ‘kozłę’ : αἴξ m. / f. ‘kozioł, koza’, μόσχος m. ‘ciele, jałówka’ : βοῦς m. / f. ‘byk, wół, krowa’, νεβρός m. / f. ‘jelonek, młodzietka łania’ : ἔλαφος m. / f. ‘jeleń, łania’.

W relacji Klaudiusza Eliana znalazło się w sumie dziesięć leksemów, oznaczających potomstwo dzikich zwierząt, niezwiązanych z nazwą dorosłych osobników. Wszystkie te wyrazy zostaną poddane poniżej szczegółowej analizie semantycznej, jak i etymologicznej, umożliwiającej ustalenie ich pierwotnego znaczenia.

2.1. Leksem πῶλος w Elianowym przekazie odnosi się do młodego potomka bawolca krowiego, *Alcelaphus buselaphus buselaphus* Pallas, syn. *Bubalis mauretanicus* Sund. (gr. βουβάλις, gen. pl. βουβαλίδων)²³, aczkolwiek rzymski pisarz, powołując się na świadectwo gramatyka Arystofanesa z Bizancjum (III/II w. p.n.e.), nie wyklucza, że mógł on także oznaczać przychówek oryksa arab-

²⁰ Pozostałe derywaty, informujące o młodym wieku zwierząt, tworzone są przy udziale rozmaitych sufiksów deminutywnych, nacechowanych pierwotnie dodatnim zabarwieniem uczuciowym, np. -ιον, -ίδιον, -άριον, -ίσκος, -ιχος.

²¹ Derywaty na -ιδεύς wyszły z użycia w okresie późnego antyku. W grece bizantyńskiej brak już jakichkolwiek poświadczeń dla tego rodzaju modelu słowotwórczego, zob. Sophocles 1975; Kazazis, Karanastasis 2001–2003.

²² Pojęcie γονεωνυμικά (n. pl.) utworzone zostało od formy singularnej γονεωνυμικός, oznaczającej ‘tego, który jest nazwany od miana swojego rodzica / αυτός που ονομάζεται από το όνομα του γονέα του’ (Babiniotis 2002: 433) lub ‘o rzeczownikach, które [...] oznaczają młode zwierząt / για ουσιαστικά που [...] δηλώνουν το μικρό των ζώων’ (Jakow 2005: 319).

²³ W roku 1994 gatunek ten, zamieszkujący niegdyś tereny północnej Afryki od Egiptu do Maroka, został oficjalnie uznany za wymarły. Zagadnienie identyfikacji gatunkowej zwierzęcia zwanego βουβάλις omawia Kitchell (2014: 18–19).

skiego, *Oryx leucoryx* Pallas (gr. ὄρυξ, gen. sg. ὄρυγος). Pierwotnie grecki termin πῶλος określał młode zwierząt nieparzystokopytnych, zwłaszcza konia lub osła, jak poświadcza mykeńska tabliczka z Knossos KN Ca 895 z XIV stulecia p.n.e., gdzie słowem *po-ro* określa się zarówno osłątka, jak i źrebięta²⁴. Arystoteles stosuje wyraz πῶλος w odniesieniu do potomstwa innych zwierząt kopytnych – słoni i wielbłądów²⁵.

Należy w tym miejscu podkreślić, że apelatyw πῶλος jest dziedzictwem indoeuropejskim. Dokładnym odpowiednikiem greckiego wyrazu jest ormiański termin *ul* ‘koźle, jelonek’, wskazujący na praformę ie. **pōlos* m. ‘źrebię, młode zwierzę’. Samica niemająca potomstwa jest określana w języku ormiańskim przymiotnikiem *amul* ‘bezpłodna, jałowa’, kontynuującym formację prywatywną *am-ul* (< ie. **pōlos*)²⁶. Z kolei klacz w języku albańskim nosi miano *pelë* (f.), wywodzące się z pralbańskiej postaci **pōlnā*, powstałej z ie. **pōlīnā* adi. ‘źrebna; mająca źrebaki’²⁷.

Wyraz πῶλος jest zapewne derywatem, utworzonym od apofonicznego rdzenia ie. **pō-* : **pā-* ‘chronić, strzec’ < pie. **poh₂-* : **peh₂-* ‘ts.’ (por. πῶ n. ‘trzoda, stado’ < pie. **poh₂-iu* n.) za pomocą przyrostka deminutywnego **-lo-*. Oznacza zatem ‘małe zwierzę wymagające opieki lub ochrony’. Nie ulega wątpliwości, że germańskie nazwy źrebaka (goc. *fula*, stnord. *foli*, stwniem. *folo* m. < germ. **fulan-*) są prapokrewne z gr. πῶλος oraz orm. *ul* (< pie. **poh₂-lo-s*). Germańskie rzeczowniki o osnowie na *-on-* zawierają rdzeń leksykalny na stopniu redukcji, powstały na skutek metatezy fonemów laryngalnego i płynnego (germ. **fulan-* < **płh₂-on-* < pie. **płh₂l-on-*). Robert Beekes nie podaje etymologii i motywacji greckiego słowa, chociaż zestawia ze sobą gr. πῶλος m. ‘źrebię, osłę itd.’ oraz goc. *fula*, stnord. *foli*, stwniem. *folo* m. ‘źrebię’²⁸. Niezrozumiałe jest odrzucenie przez holenderskiego badacza pokrewieństwa powyższych wyrazów z orm. *ul* ‘koźle, jelonek’ z powodu niezgodności semantycznej (‘because of the deviating meaning’²⁹).

Warto dodać, że już w starożytności utworzono od starogreckiego apelatywu πῶλος formę zdrobniałą πωλίον n. ‘źrebiątko’, a nieco później πωλάριον n. ‘ts.’³⁰. Ta ostatnia formacja jest używana do dzisiaj w języku nowogreckim: πουλάρι n. ‘źrebię, osłę, mulątko’, skąd wtórnice πουλαράκι ‘ts.’³¹.

2.2. Apelatyw σκύλαξ m. / f. ‘szczenię (psa lub wilka); pies, suka; młode innych zwierząt (m.in. niedźwiedzia, łasicy i delfina)’ zawiera przyrostek

²⁴ Aura Jorro 1993: 145.

²⁵ Montanari 2003: 1775.

²⁶ Greppin 1983: 280.

²⁷ Orel 1998: 314.

²⁸ Beekes 2010: 1266.

²⁹ Beekes 2010: 1266.

³⁰ Montanari 2003: 1774, 1175.

³¹ Babiniotis 2002: 1459; 2011: 1147–1148.

zdrabniający -ακ-, poświadczony także w innych greckich nazwach oznaczających małe lub młode zwierzęta, np. δέλφαξ m. / f. ‘prosię’, λεῖμαξ m. ‘ślimak’, πόρταξ f. ‘cieliczka, młoda jałowka’³², zob. także μεῖραξ m. / f. ‘młody chłopiec, dziewczyna, dziewczę’ : stind. *márya-* m. ‘młody człowiek’ (< ie. *mériōs), demin. *maryaká-* m. ‘mały człowiek’. Podstawą derywacyjną greckiego wyrazu σκύλαξ wydaje się forma σκύλλα f., określająca zarówno mitycznego potwora morskiego (hom. Σκύλλᾶ, Σκύλλη, att. Σκύλλᾶ), jak i sukę (gr. elejskie κύλλας ‘szczenię’, dial. σκύλλος f. ‘suka’, poświadczone w glosach Hesychiosa: κύλλας· σκύλαξ. Ἡλεῖοι· σκύλλον· τὴν κύνᾳ λέγουσιν³³). W języku greckim poświadczone są liczne formy deminutywne, np. gr. σκύλιον n. ‘gatunek małego rekina’ (← σκύλλα), σκυλάκιον n. ‘szczeniátko’, poet. σκυλακεύς m. ‘ts.’, poet. σκυλάκη f. ‘suczka’, poet. σκυλάκαινα f. ‘ts.’ (← σκύλαξ).

Wspomniane nazwy greckie zestawia się zazwyczaj z innymi terminami, poświadczonymi w językach indoeuropejskich, np. alb. *këlysh* m. ‘szczenię’; śrir. *cuilén* ‘szczenię’ (gl. *catulus*), wal. *colwyn*, stkorn. *coloin*, bret. *kolen* ‘ts.’; lit. *kalẽ*, dial. *kālė* f. ‘suka’, *kalýnas* m. ‘szczenię’, *skalikas* m. ‘szczekający pies’³⁴. Zdaniem badaczy, wszystkie te słowa wywodzą się od rdzenia ie. *(s)kol- ‘młody pies / young dog’³⁵ lub **sk^hol-* ‘szczekać, wydawać głos’³⁶, por. lit. *skālyti* ‘szczekać’, norw. *skvaldra* ‘głośno mówić, szczekać (o psach)’. Ta druga rekonstrukcja wydaje się bardziej przekonująca, albowiem grecki morfem σκυλ- mógł się rozwinąć wyłącznie z rdzenia ie. **sk^hol-* (a nie z **skol-*). Samogłoska ie. *o przekształciła się w gr. υ [u] w pozycji między spółgłoską labialną i sonantem (zgodnie z prawem Cowgilla), por. ie. *bhóliom n. ‘liść’ > gr. φύλλον n., łac. *folium* n. ‘ts.’³⁷. Po regularnej zmianie, opisanej powyższym prawem językowym, nastąpiła dobrze udokumentowana w języku greckim delabializacja spółgłoski labiowelarnej **k^h* > gr. κ [k] w sąsiedztwie samogłoski υ [u], np. ie. **u^hlk^hos* m. ‘wilk’ > **luk^hos* > gr. λύκος m. ‘wilk’, łac. (← sab.) *lupus* m. ‘ts.’.

2.3. Zgodnie z relacją Klaudiusza Eliana, leksem σκύμνος m. (rzadziej f.) ‘szczenię, młode zwierząt’ określa m.in. potomstwo lwów, lampartów, szakali, tygrysów, „mrówek”, panter, rysi i małp. W źródłach literackich poświadczona jest także forma zdrobniąca σκυμνίον n. ‘szczenię, młode (foki)’. Leksykografowie greccy podkreślają, że apelatyw σκύμνος odnosił się głównie do lwiątka, rzadziej do innych zwierząt: σκύμνος· ὁ σκύλαξ τοῦ λέοντος; σκύμνους· ἐκγόνους λέόντων, καὶ ἄλλων ζώων³⁸.

³² Chantraine 1933: 377; Frisk 1962: 741; Chantraine 1977: 1023.

³³ Latte 1966: 545; Hansen 2005: 317.

³⁴ Boisacq 1916: 879–880; Chantraine 1977: 1023; Orel 1998: 176. Inaczej Frisk 1962: 741, Beekes 2010: 1361 (obaj łączą gr. σκύλαξ z orm. *c’ul* ‘młody byczek / junger Stier’).

³⁵ Mallory, Adams 2008: 142.

³⁶ Pokorny 1959: 550.

³⁷ Sihler 1995: 42–43.

³⁸ Hansen 2005: 317.

Wyraz σκύμνος jest na ogół zestawiany z apelatywem σκύλαξ³⁹, mimo że taka korelacja nastręcza ogromnych trudności z ustaleniem wspólnej bazy derywacyjnej. Nie ulega wątpliwości, że analizowany leksem reprezentuje derywat urobiony słabo poświadczonym w języku greckim sufiksem -μνος, por. στάμνος m. / f. ‘dzban na wino’, πρυμνός adi. ‘skrajny’, ἐρυμνός adi. ‘warowny, obronny, mocny’⁴⁰. Należy w tym miejscu z całą stanowczością podkreślić, że wywód σκύμνος z domniemanego archetypu ie. *sk^uol-mnos jest niemożliwy z punktu widzenia indoeuropejskiego i greckiego słowotwórstwa.

Odmianą etymologię zoonimu przedstawia Eduard Schwyzer, który, nawiązując do homeryckiego czasownika σκυδαίνω ‘gniewać się, być oburzonym’⁴¹ oraz przymiotnika σκύδαίνος ‘mający markotną, nadąsaną minę’ (poświadczonego jedynie w leksykonie Hesychiosa: σκύδαίνος: σκυθροπός)⁴², wyprowadza wyraz σκύμνος z praformy *σκύδμνος ‘młode, skłonne do gniewu zwierzę’. Warto odnotować, że grupa konsonantyczna *δμ przekształca się w niektórych dialektach greckich w μν, np. gr. hom. δμώς m. ‘jeniec wojenny, niewolnik’ > kret. μνῶα f. ‘klasa poddanych lub wasali na Krecie’; gr. hom. μεσόδμη f. ‘poprzeczna belka pułapu, siestrzan, podciąg’, delf. μεσόδμη f. ‘ts.’ > att. μεσόμνη f. ‘ts.’; pgr. *Αγαμέδμων > hom. Αγαμέμων⁴³. Apelatyw σκύμνος może zatem reprezentować zarówno praformę *σκύδμνος, jak i *σκύδμος.

Alternatywnie można wyprowadzić leksem σκύμνος z archetypu *sk^uóm-nos w nawiązaniu do prasłowiańskich czasowników *skomati ‘pisać, skowyczeć, skomlić (o zwierzętach)’ oraz *skomliti ‘ts.’, por. strus. *skomamu* ‘krzyczeć, wrzeszczeć’, także *skomьlamu* ‘warczeć’; słoweń. *skomati* ‘tęsknić’; ros. dial. *skomlit* ‘cicho płakać, jęczeć, skowyczeć, piskliwie szczekać’; ch. *skomliti* ‘pomrukiwać, protestować; mówić metaforycznie’, cz. *skomliti* ‘skowyczeć (o lisie)’, dial. ‘jęczeć, narzekać’, pol. *skomleć*, *skomlić* ‘pisać, skowyczeć (o psie)’, głuź. *skomić*, dłuż. *skomliś* ‘ts.’⁴⁴. Ten sam rdzeń werbalny mógł się zachować w greckim czasowniku σκομβρίζω ‘mruczeć, szemrać, narzekać’⁴⁵, zarejestrowanym m.in. w leksykonie Hesychiosa: σκομβρίσαι: γογγύσαι⁴⁶.

2.4. Młode lamparta po grecku są nazywane ἄρκηλοι. Elian jednak zastrzega, że niektórzy pisarze odnosili termin ἄρκηλος do jakiegoś gatunku lamparta (εἰσὶ

³⁹Boisacq 1916: 881 („Mot obscur”); Frisk 1962: 743 („unklar”); Chantraine 1977: 1024 („peu claire”); Beekes 2010: 1362 (“the variation of the suffix remains unclear”).

⁴⁰Frisk 1962: 743; Chantraine 1977: 1024.

⁴¹Schwyzer 1904: 150; Osthoff 1901: 277. Negatywnie o tej etymologii wypowiadają się autorzy greckich słowników etymologicznych, np. Boisacq (1916: 881) i Frisk (1962: 743).

⁴²Hansen 2005: 316.

⁴³Schwyzer 1939: 208.

⁴⁴Vasmer 1987: 647–648; Boryś 2005: 552.

⁴⁵Vasmer 1987: 648.

⁴⁶Hansen 2005: 312.

δὲ οἱ φασι γένος ἕτερον τῶν παρδάλεων τοὺς ἀρκήλους εἶναι). W niektórych dialektach greckich nazwa ta odnosiła się do innych zwierząt, m.in. borsuka lub jeżozwierza, por. glosę Hesychiosa ἀρκήλα: <τὸ> ζῷον. Κρηῖτες τὴν ὕστριχα („*arkéla* – zwierzę. Kreteńczycy [nazywają tak] borsuka”)⁴⁷. Znaczenie ‘borsuk’ (konkretnie ‘*Meles meles* ssp. *arcalus*’) zachowało się do dnia dzisiejszego w dialekcie kreteńskim języka nowogreckiego w nazwie ἀρκαλος⁴⁸. Na wyspie Karpatos funkcjonuje dialektalny termin ἀρκαλλος m. ‘młode dzikiego zwierzęcia, zwłaszcza niedźwiedzia, lwa lub lamparta’⁴⁹. Nowogreckie nazwy dialektalne wywodzą się z archetypu *ἄρκᾱλος (< pgr. *ἄρκᾱλος) i reprezentują rodzimy ingredient pochodzenia doryckiego⁵⁰. Nazwa zwierzęcia etymologicznie łączy się z hetyckim przymiotnikiem *warkant-* ‘tłusty’.

2.5. Potomstwo dzikich świń określane jest wyrazem μολόβριον, który bez wątpienia motywowany jest apelatywem gr. μολοβρός m. ‘żarłok, pasibrzuch; pieczeniarsz, pasożyt’. To ostatnie słowo zostało poświadczane już w tekstach mykeńskich z II tysiąclecia p.n.e. jako imię osobowe *mo-ro-qo-ro* (PY Ea 439, Ea 800), gen. sg. *mo-ro-qo-ro-jo* (PY Ea 782, Ea 817)⁵¹, por. grecki antropim Μόλοβρος (Thuc. IV 8, 9). Świadectwo mykeńskie dowodzi jasno, że grecki fonem β kontynuuje indoeuropejską spółgłoskę labiowelarną *g^u. Nie ulega zatem wątpliwości, że wyraz μολοβρός (< **molo-g^ur-ó-s*) reprezentuje formę złożoną, zawierającą w pierwszym komponencie temat aorystu II **mol-* ‘pójść, przyjść’ (por. gr. βλώσκω, inf. aor. μολεῖν ‘ts.’), w drugim zaś postać zanikową rdzenia czasownikowego ie. *g^uer- ‘zjadać łapczywie, połykać, pożerać’ (< pie. *g^uerh₃- ‘ts.’⁵²), por. gr. βιβρώσκω ‘zjadać’, łac. *vorō*, *vorāre* ‘ts.’, stind. *girati* ‘jeść, pożerać’, lit. *gérti* ‘pić’, pol. *zreć* ‘połykać, pożerać’. Takie samo objaśnienie znajdujemy w leksykonie Hesychiosa⁵³: μολοβρός· μολίσκων ἐπὶ τὴν βορᾶν τουτέστι παράσιτος, γαστρίμαργος, ἐπαίτης καὶ ὁ ἐρχόμενος φαγεῖν γλοῦττων („*molobros*: przychodzący na żer, to jest pasożyt, obżartuch, żebrak i żarłok przychodzący, żeby zjeść”)⁵⁴.

⁴⁷ Latte 1953: 246; Witczak 2013: 182.

⁴⁸ Andriotis 1974: 153; Shipp 1979: 95; Kaczyńska, Witczak 2007: 298–302.

⁴⁹ Minas 2006: 152.

⁵⁰ Kaczyńska, Witczak 2005: 113–114.

⁵¹ Aura Jorro 1985: 459.

⁵² Pokorny 1959: 474; Rix 2001: 211.

⁵³ Latte 1966: 674.

⁵⁴ Niektórzy uczeni odrzucają taką eksplikację wyrazu, uważając ją za klasyczny przykład etymologii ludowej, i podają odmienną, mocno kontrowersyjną interpretację, zgodnie z którą apelatyw μολοβρός zawiera w pierwszym członie złożenia formę *μόλος, pozostającą w związku z skt. *málam* n. ‘brud’, w drugim zaś rdzeń *g^urh₃- ‘zreć’, i znaczył pierwotnie „gównojad / Dreckfresser”, zob. Neumann 1992: 75–80; Beekes 2010: 963. Zaproponowane przez Güntera Neumanna objaśnienie greckiego leksemu zupełnie nie pasuje do derywatu μολόβριον ‘warchlak’ (warchlaki odżywiają się głównie mlekiem matki), a nadto klóci się z semantyką samego apelatywu μολοβρός ‘obżartuch; pieczeniarsz, pasożyt’.

Z etymologicznego punktu widzenia *μολοβρός* m. ‘żarłok, pieczeniarsz’ oznacza ‘osobę, która chodzi za jedzeniem’. Od tego apelatywu urobiona została forma zdrobniła *μολόβριον* n. ‘warchlak’ (dosłownie ‘mały żarłok’). Podobną budowę wykazuje derywat rzeczownikowy *μολοβρίτης* m. ‘dzika świnia; dzik (o dorosłym osobniku)’⁵⁵ (< **molo-g^{tr}rī-tā-s*, dosłownie ‘stale chodzący za jedzeniem’), wynotowany przez Eliana z jambicznego utworu Hipponaksa z Efezu (114b: *κρέας ἐκ μολοβρίτεω συός*).

2.6. W odniesieniu do młodych borsuków (lub jeżozwierz)⁵⁶ Elian stosuje określenie *ὄβριον*. Wyraz *ὄβρια* (n. pl.) jest poświadczony u tragiczków greckich: Ajschylosa (*fr.* 48) i Eurypidesa (*fr.* 616). W dialekcie attyckim spotykamy też formy deminutywne: *ὄβρικάλοισι* dat. pl. (Aesch. *Ag.* 143) oraz *ὄβρίχοισι* dat. pl. (Aesch. *fr.* 474, 809) ← *ὄβρια* n. pl. ‘młode zwierzęta’. Hesychios z Aleksandrii przekazuje dwie alternatywne formy: jedną attycką (w dat. pl.) *ὄβρικάλοις· τοῖς τῶν θηρίων ἐκγόνοις*, drugą dialektalną *ἰβρίκαλοι· χοῖροι* ‘prosięta’⁵⁷. Poluks (5, 15) podaje ponadto *ὄβρίκια* (n. pl.) ‘młode niektórych zwierząt’.

Leksem *ὄβριον* n. ‘młode zwierzęcia’ nie ma ustalonej etymologii⁵⁸. Walther Prellwitz przypuszcza, że diskutowany apelatyw pozostaje w etymologicznej relacji z przymiotnikiem ie. **og^{tr}ros* ‘wczesny, przedni’, w stopniu najwyższym **og^{tr}rimos* ‘najwcześniejszy, naczelny’, por. łot. *agrs* adi. ‘wczesny / frühzeitig’, awest. *ayra-* adi. ‘pierwszy, naczelny, najwyższy (o czasie i przestrzeni) / erste, oberste’, stind. *ágre* (loc. sg.) ‘na czele’, stind. *ágrima-* adi. ‘przedni, naczelny’, gr. *ὄβριμος* adi. ‘silny, potężny, ciężki, gwałtowny, zapędny’⁵⁹. W przypadku

⁵⁵Liddell i Scott podają błędne znaczenie apelatywu *μολοβρίτης* m. ‘the young of the wild swine / młode dzikiej świni’, poprawione w *Suplemencie* z roku 1996 na ‘wild boar / dzik’, zob. Liddell, Scott 1996: 1142; *Suppl.* 211. Por. też Abramowiczówna 1962: 163 (*μολοβρίτης* ὄς m. ‘warchlak’).

⁵⁶Semantykę apelatywu gr. *ὄβριον* dyskutuje Witczak (2013: 177–185), dochodząc do przekonania, że wyraz ten początkowo odnosił się do borsuka (*Meles meles* L.), wtórnice do jeżozwierza (*Hystrix cristata* L.). Wydaje się, że zmiana semantyczna ‘borsuk, jaźwiec’ > ‘jeżozwierz’ wiązała się z kolonizacją grecką. Borsuk jest pospolitym zwierzęciem w Europie i Azji, ale niewystępującym w Afryce. Jeżozwierz z kolei jest gatunkiem typowo afrykańskim, który został późno zawleczony z północnej Afryki do Azji Mniejszej i południowej Europy. Wydaje się, że Grecy z Cyreny i Egiptu przenieśli miano *ὄβριον* z borsuka na jeżozwierza, toteż już w okresie klasycznym (m.in. w dziełach Arystotelesa) spotykamy się z dwojaką semantyką: ‘borsuk, jaźwiec’ (w Europie i Azji Mniejszej) oraz ‘jeżozwierz’ (w Afryce). Pierwotne znaczenie zachowało się w dialekcie pontyjskim języka nowogreckiego, który jest kontynuantem dialektu jońskiego języka starogreckiego, por. ngr. pont. *ξυστριγι* [ksis‘trigi] n. ‘borsuk / Dachs’ < *ὄβριον-ὄβριον (Andriotis 1974: 411; Witczak 2013: 182). Przypomnijmy, że także w polszczyźnie XVI wieku funkcjonował termin *istryks* || *istryk* (< łac. *hystrix* < gr. *ὄβριον*) w znaczeniu ‘borsuk, jaźwiec’ (Mayenowa 1975: 11; Waškowski 2017: 65).

⁵⁷Latte 1966: 345, 733.

⁵⁸Hofmann 1950: 224 („Herkunft unklar”); Boisacq 1916: 683 („incertain”); Chantraine 1974: 772; Beekes 2010: 1043 („unclear”).

⁵⁹Prellwitz 1892: 217.

akceptacji powyższego zestawienia jednostka leksykalna ὄβρια mogłaby odnosić się do zwierząt urodzonych wczesną wiosną.

Niewykluczone jednak, że wyraz ὄβριον, którego nie można oddzielać od wcześniej omówionego zoonimu μολόβριον n. ‘warchlak’ (dosłownie ‘mały żarłok’), zawiera przedrostek ὀ- (< ie. *o- < pie. *h₃e-), dodany do rdzenia werbalnego *g^wer- ‘zjadać łączywie, polykać, pożerać’, występującego na stopniu zanikowym. Język grecki poświadcza przynajmniej kilka przykładów tego typu derywacji, np. gr. ὄζος, eol. ὕσδος m. ‘gałąź’, orm. *ost* ‘konar, gałąź’, goc. *asts* m. ‘ts.’, niem. *Ast* m. ‘konar, gałąź, sęk’ (< ie. *o-sd-o-s m. ‘miejsce, na którym ptaki siedzą obok siebie’ ← ie. *sed- ‘siedzieć’, por. łac. *sedeō* ‘ts.’)⁶⁰; gr. ὄσπρος m., także ὄσπριον n. ‘jarzyna strączkowa’ (< *o-spr-o-s m., demin. *o-spr-i^wom n. ‘roślina, którą się sieje’ ← ie. *sper- ‘płodzić, rozsiewać, obsiewać’, por. gr. σπείρω ‘ts.’)⁶¹; gr. ὄψων, demin. ὄψιον n. ‘gotowana potrawa, przekąska, ryba’ (< *o-bhs-o-m, demin. *o-bhs-i^wom n. ‘przekąska, kęs do zjedzenia’ ← ie. *bhes- ‘jeść, gryźć, żuć’)⁶².

Apelatyw grecki ὄβριον wydaje się podobny pod względem budowy słowotwórczej do gr. ὄσπριον lub ὄψιον. Można go sprowadzić do praformy *o-g^wr-i^wom n. ‘młode, żarłoczne zwierzę’ (← ie. *g^wer- ‘zjadać łączywie, polykać, pożerać’, por. łac. *vorō, vorāre* ‘ts.’, gr. βιβρώσκω ‘zjadać’, pol. *żreć*). Małe zwierzęta (np. prosięta albo warchlaki) są wyjątkowo żarłoczne i znane z tego, że pochłaniają pokarm wyjątkowo łączywie⁶³. Warto uwypuklić fakt, że rdzeń pie. *g^werh₃- służył niekiedy do tworzenia nazw zwierząt, por. stlit. *žugarà* f. ‘czapla, *Ardea*’ (< ie. *d’hghū-g^worā- f. ‘pożerająca ryby’, por. gr. ἰχθυόρῳα adi. f. ‘ts.’)⁶⁴.

Niektórzy badacze zestawiają terminy ὄβρια / ὄβρικάλα (n. pl.) ‘młode zwierzęcia’ z dialektalną formą ἰβρικάλοι· χοῖροι (‘prosięta’) i dowodzą, że wariacja ὀ- / i- wskazuje na przedgrecki, substratowy charakter tych apelatywów⁶⁵. Obie nagłosowe samogłoski reprezentują jednak samodzielne morfemy, dobrze poświadczone w języku greckim. Morfem i- (prawdopodobnie protetyczny), podobnie jak przedrostek ὀ-, występuje w greckiej leksyce pochodzenia indoeuropejskiego, między innymi w terminologii zwierzęcej, np. gr. ἰκτίνας m. ‘kania; gatunek wilka’ (< ie. *i^wkīnos m. ‘gatunek drapieżnego ptaka’, por. orm. *c’in* ‘kania’, stind. *šyenā-* m. ‘orzeł, jastrząb’, awest. *saena-* m. ‘gatunek dużego

⁶⁰Hofmann 1950: 225; Pokorny 1959: 785–786; 887. Por. też het. *hasduer* coll. ‘chrust’ (pierwotnie ‘zbiór suchych gałęzi’).

⁶¹Strömberg 1944: 47; Hofmann 1950: 241.

⁶²Hofmann 1950: 248.

⁶³O wyjątkowej żarłoczności świni rozprawia w innym miejscu Elian (*NA* X 16), zob. Kormornicka 2005: 192–193. Warto odnotować, że świnią w ogólnościowych tradycjach ludowych i religijnych uchodzi za symbol chciwości i żarłoczności, zob. Cooper 1998: 269.

⁶⁴Smoczyński 2007: 792.

⁶⁵Furnée 1979: 191 (przyp. 37); Beekes 2010: 1043.

ptaka drapieżnego')⁶⁶, ἰχθῦς m. 'ryba' (< ie. *d'hghūs m. / f. 'ts.', por. lit. žuvis f. 'ryba', lot. zūvs f. 'ts.', orm. jukn 'ryba')⁶⁷.

2.7. Na określenie potomstwa ptaków, węży i krokodyli niektórzy Hellenowie, z Tesalami na czele, używali leksemu ψάκαλος, który – zdaniem wielu etymologów – pozostaje w relacji z greckim wyrazem ψακάς f. 'kropła'⁶⁸ i oznacza w sposób metaforyczny 'pisklę lub inne zwierzę świeżo wyklute z jaja, jeszcze mokre'⁶⁹. Podobne skojarzenie obserwujemy na przykładach: δρόσος f. 'rosa, woda, sok winnej latorośli' obok δρόσοι f. pl. 'młode zwierząt, zwierzęta', a także ἔρση f. 'rosa', pl. 'kropłe deszczu' obok 'młode delikatne zwierzęta'⁷⁰. Alternatywnie można łączyć apelatyw ψάκαλοι m. pl. 'młode zwierząt', także ψάκαλα n. pl. 'ts.', z rdzeniem werbalnym *bhes- 'żuć, jeść, pożerać', występującym na stopniu redukcji⁷¹, por. stind. psāti 'ts.', psā- f. 'jedzenie, pożywienie' (< ie. *psā- < pie. *bhs-eh₂-). Wyraz oznaczałby zatem 'małe żarłoczne zwierzęta, małe żarłoki'⁷². Co do budowy słowotwórczej zoonimów ψάκαλοι a. ψάκαλα, zob. gr. ἰβρίκαλοι m. pl. 'prosięta', ὀβρίκαλα n. pl. 'młode zwierząt' (← gr. ὄβρια).

2.8. Grecki termin ὀρνόφια (n. pl.) oznaczał zarówno 'kurczęta', jak również 'młode lub małe ptaszki'. Jest to oczywisty derywat deminutywny, utworzony od apelatywu ὄρνις m. / f. 'ptak' (w dialekcie attyckim zwykle 'kogut, kura') za pomocą przyrostka złożonego -ύφιον.

2.9. Pisklęta kury domowej (*Gallus gallinaceus* L.) nazywane są ὀρτάλιχοι. Apelatyw grecki stanowi formację deminutywną, urobioną od apelatywu ὀρταλῖς f. 'kura, kwoka'⁷³ za pomocą przyrostka zdrobniałego -ιχος⁷⁴ (por. gr. κόψιχος m. 'kos, *Turdus merula* L.' vs. psł. *kosъ m. 'ts.' < ie. *kopsos⁷⁵). Forma żeńska ὀρταλῖς (< pgr. *φορταλῖς, gen. sg. -ίδος f.), która ewidentnie nawiązuje do terminu gr. ὄρτυξ, gen. sg. -υγος m. 'przepiórka, *Coturnix coturnix* L.', odnosiła się pierwotnie do samicy przepiórki opiekującej się pisklętami. Nie ulega zatem

⁶⁶Beekes 2010: 585–586.

⁶⁷Beekes 2010: 606–607.

⁶⁸Prellwitz 1892: 365; Hofmann 1950: 425; Frisk 1962: 1278; Chantraine 1980: 1284; Beekes 2010: 1658,

⁶⁹Benveniste 2001: 15–16.

⁷⁰Abramowiczówna 1958: 604; 1960: 309.

⁷¹Albert J. Van Windekens doszukiwał się tego samego morfemu w słowie ψακάς f. 'kropła', które w jego interpretacji miało pierwotne znaczenie 'mały kąsek', zob. Van Windekens 1986: 237.

⁷²Do tego samego rdzenia *psā- 'żuć, jeść, żreć' może odwoływać się Hesychiosowa glosa ψήληκες· τῶν ἀλεκτρούων οἱ νοθογένναι (< *psā-lāk-es '[pisklęta] za jedzeniem krzyczące'), por. gr. ληκητής m. 'krzykacz'.

⁷³Montanari 2003: 1420 ('pollo'). Inaczej Liddell, Scott 1996: 1257 ('fowl'), Abramowiczówna 1962: 323 (f. coll. 'drób, ptactwo').

⁷⁴Schwyzer 1939: 498.

⁷⁵Pokorny 1959: 614–615; Boryś 2005: 251.

wątpliwości, że nazwa ὀρνίθις określała pierwotnie pisklęta przepiórki, a dopiero wtórnie kurczęta, czyli potomstwo kury domowej. Sufiks zdrabniający *-αλο- (< pie. *-a₂lo-), dołączony do rdzenia *uort- ‘przepiórka’, pojawia się również w języku staroindyjskim (por. skt. *vartira*- m. ‘ptak podobny do przepiórki lub kuropatwy’ < pie. *uort-a₂lo-), a ponadto w językach iberoromańskich (por. port. *guarda*, kat. *guatlla*, *guatla* f. ‘przepiórka’ < łac. dial. *vartāla f. ‘ts.’)⁷⁶.

2.10. Z przekazu Eliana wynika, że w nieznaney z tytułu tragedii Achajosa z Eretrii, poety greckiego żyjącego w V w. p.n.e., poświęcenie znalazł leksem μόσχος, określający pisklę jaskółki. Nazwa μόσχος, która oznacza m.in. ‘cielę’ lub ‘jałówkę’, ma prawdopodobnie charakter poetycki i asocjacyjny (jaskółki budują często gniazda w oborze).

3. PODSUMOWANIE

Nazwy młodych zwierząt w języku greckim były derywowane od nazw gatunkowych za pomocą przyrostków deminutywnych, głównie -ιδεύς, np. gr. ἀλεκτοριδεύς ‘kurczę, kurczątko’ (← ἀλέκτωρ m. ‘kogut’), ἀλωπεκιδεύς ‘lisię, lisiątko’ (← ἀλώπηξ f. ‘lis’), λαγιδεύς ‘zajączek; królik’ (← λαγώς m. ‘zając’), λεοντιδεύς m. ‘lwią, lwiątko’ (← λέων m. ‘lew’), λυκιδεύς ‘wilczę, wilczek’ (← λύκος m. ‘wilk’), πιθηκιδεύς ‘małpię, małpiątko’ (← πίθηκος m. ‘małpa’), χηνιδεύς ‘gąsię, gąsiątko’ (← χήν m. / f. ‘gęś dzika; gęś oswojona’), χηναλωπεκιδεύς ‘kaczę, kaczątko kazarki’ (← χηναλώπηξ m. / f. ‘kazarka rdzawa, *Tadorna ferruginea* Pall.’).

Grecy odziedziczyli po swoich indoeuropejskich przodkach liczne apelatywy określające młode zwierzęta (np. πῶλος m. ‘żebrę, osłę’, także ‘młode bawolca krowiego’, μόσχος m. / f. ‘cielę, jałówka’, także ‘młoda jaskółka, jaskółczę’), a także wprowadzili zupełnie nowe określenia o innowacyjnym charakterze (por. μολόβριον n. ‘warchlak’, ὄβριον n. ‘młode borsuka lub jeżozwierza’). Część z tych apelatywów zawiera typowo greckie przyrostki deminutywne, np. -αλος, -ηλος, -ιον, -ιχος, względnie przyrostki złożone, np. -αλιχος, -καλον, -ύφιον.

BIBLIOGRAFIA

Teksty źródłowe, przekłady, komentarze

Hansen 2005: *Hesychii Alexandrini Lexicon*, vol. III (Π-Σ), ed. P.A. Hansen, Berlin-New York 2005.

Komornicka 2004: Klaudiusz Elian, *Nowe ciekawostki o zwierzętach*, przeł. A.M. Komornicka, „Meander” 59.5–6 (2004), 391–403.

⁷⁶ Witczak 2005: 344–345.

- Komornicka 2005: Klaudiusz Elian, *O właściwościach zwierząt (wybór)*, przeł. i oprac. A.M. Komornicka, Warszawa 2005.
- Latte 1953–1966: *Hesychii Alexandrini Lexicon*, vol. I–II, ed. K. Latte, Hauniae 1953–1966.
- Maspero 1998 = Claudio Eliano, *La natura degli animali*, vol. I–II, ed. F. Maspero, Milano 1998.
- Scholfield 1959: Aelian, *On the Characteristics of Animals*, transl. A.F. Scholfield, vol. II, London-Cambridge (Mass.) 1959.

Opracowania

- Abramowiczówna 1958–1965: Z. Abramowiczówna, *Słownik grecko-polski*, t. I–IV, Warszawa 1958–1965.
- Andriotis 1974: N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974.
- Aura Jorro 1985–1993: F. Aura Jorro, *Diccionario Micénico*, vol. I–II, Madrid 1985–1993.
- Babiniotis 2002: Γ.Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για την σωστή χρήση των λέξεων*, Αθήνα 2002.
- Babiniotis 2011: Γ.Δ. Μπαμπινιώτης, *Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2011.
- Benveniste 2001: É. Benveniste, *Il vocabolario delle istituzioni indoeuropee*, vol. I, Torino 2001.
- Beekes 2010: R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*, vol. I–II, Leiden–Boston 2010.
- Boisacq 1916: É. Boisacq, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Heidelberg–Paris 1916.
- Boryś 2005: W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- Buck 2009: C.D. Buck, *Comparative Grammar of Greek and Latin*, Chicago 2009.
- Chantraine 1933: P. Chantraine, *La formation des noms en grec ancien*, Paris 1933.
- Chantraine 1977: P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, vol. IV.1, Paris 1977.
- Cooper 1998: J.C. Cooper, *Zwierzęta symboliczne i mityczne*, przeł. A. Kozłowska-Ryś, L. Ryś, Poznań 1998.
- Debrunner 2013: A. Debrunner, *Ο σχηματισμός των λέξεων στην αρχαία ελληνική*, Θεσσαλονίκη 2013.
- Dornseiff, Hansen 1978: F. Dornseiff, B. Hansen, *Reverse-Lexicon of Greek Proper-Names*, Chicago 1978.
- Frisk 1962: HJ. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, vol. II, Heidelberg 1962.
- Furnée 1979: E.J. Furnée, *Die wichtigsten konsonantischen Erscheinungen des Vorgriechischen*, The Hague 1979.
- Greppin 1983: J.A.C. Greppin, *An Etymological Dictionary of the Indo-European Components of Armenian*, „Bazmavep” 141 (1983), 235–323.
- Ikonomu 1984: M.X. Οικονόμου, *Γραμματική της αρχαίας ελληνικής*, Θεσσαλονίκη 1984.
- Jakow 2005: Δ.Ι. Ιακώβ (red.), *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη 2005.
- Kaczyńska, Witczak 2005: E. Kaczyńska, K.T. Witczak, *Remarks on Some Doric Elements in the Modern Greek Dialects of Crete*, „Eos” 92.1 (2005), 113–114.
- Kaczyńska, Witczak 2007: E. Kaczyńska, K.T. Witczak, *Mustelidae in the Cretan Dialect of Modern Greek*, „Eos” 94 (2007), 298–302.
- Kazazis, Karanastasis 2001–2003: I.N. Καζάζης, T.A. Καραναστάσης, *Επιτομή του λεξικού της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδου γραμματείας 1100–1669 του Εμμανουήλ Κριαρά*, vol. I–II, Θεσσαλονίκη 2001–2003.
- Kitchell 2014: K.F. Kitchell, *Animals in the Ancient World from A to Z*, London–New York 2014.
- Liddell, Scott 1996: H.G. Liddell, R. Scott, *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*, Oxford 1996.
- Malinowski 2003: G. Malinowski, *Zwierzęta świata antycznego. Studia nad Geografią Strabona*, Wrocław 2003.

- Malinowski 2007: G. Malinowski, *Agatarchides z Knidos, Dzieje*, Wrocław 2007.
- Mayenowa 1975: *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. IX, red. M.R. Mayenowa, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975.
- Minas 2006: K. Μηνάς, *Λεξικό των ιδιωμάτων της Καρπάθου*, Κάρπαθος 2006.
- Morta 1998: K. Morta, *Indyjskie mrówki*, w: *Cognoscere causas. Człowiek a natura w cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu*, red. Z. Głombiowska, Gdańsk 1998, 183–196.
- Morta 2004: K. Morta, *Świat egzotycznych zwierząt u Solinusa*, Wrocław 2004.
- Neumann 1992: G. Neumann, *Griechisch μολοβρός*, „Historische Sprachforschung” 105.1 (1992), 75–80.
- Orel 1998: V. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Leiden–Boston–Köln 1998.
- Osthoff 1901: H. Osthoff, *Etymologische parerga*, vol. I, Leipzig 1901.
- Papanastassiou 2014: G. Papanastassiou, *Structure and Origin of Greek Lexicon*, w: *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*, vol. II, red. G.K. Giannakis, Leiden–Boston 2014, 110–118.
- Papanastassiou 2015: G.C. Papanastassiou, *General Characteristic of the Ancient Greek Vocabulary*, w: *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*, vol. I, red. A.-F. Christidis, Cambridge 2015, 654–666.
- Pokorny 1959: J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern–München 1959.
- Prellwitz 1892: W. Prellwitz, *Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache*, Göttingen 1892.
- Risch 1974: E. Risch, *Wortbildung der homerischen Sprache*, Berlin–New York 1974.
- Schwyzler 1904: E. Schwyzler, *Etymologisches und grammatisches*, „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen” 37 (1904), 146–150.
- Schwyzler 1939: E. Schwyzler, *Griechische Grammatik*, vol. I, München 1939.
- Shipp 1979: G.P. Shipp, *Modern Greek Evidence for the Ancient Greek Vocabulary*, Sydney 1979.
- Sihler 1995: A.L. Sihler, *New Comparative Grammar of Greek and Latin*, New York–Oxford 1995.
- Smoczyński 2007: W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007.
- Sophocles 1975: E.A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Hildesheim–New York 1975.
- Strömberg 1944: R. Strömberg, *Griechische Wortstudien. Untersuchungen zur Benennung von Tieren, Pflanzen, Körperteilen und Krankheiten*, Göteborg 1944.
- Van Windekens 1986: A.J. Van Windekens, *Dictionnaire étymologique complémentaire de la langue grecque*, Leuven 1986.
- Vasmer 1987: M. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, vol. III, Moskwa 1987.
- Waškowski 2017: K. Waškowski, *Polskie nazwy zwierząt. Studium historyczno-językowe*, Nowy Targ 2017.
- Witczak 2005: K.T. Witczak, *Język i religia Luzytanów. Studium historyczno-porównawcze*, Łódź 2005.
- Witczak 2013: K.T. Witczak, *Hystrix in Greek*, „Studia Ceranea” 3 (2013), 177–185.

CLAUDIUS AELIANUS ON THE NAMES OF YOUNG ANIMALS
(ON THE CHARACTERISTICS OF ANIMALS VII 47)

Summary

The names of young animals in the Ancient Greek language were derived from basic (generic) names by means of diminutive suffixes, mainly -ιδεύς, e.g. Gk. ἀλεκτροιδεύς ‘chicken’ (← ἀλέκτωρ m. ‘cock’), ἀλωπεκιδεύς ‘young fox’ (← ἀλώπηξ f. ‘fox’), λαγιδεύς ‘young hare’

(← λαγώς m. 'hare'), λυκιδεύς 'wolf's whelp' (← λύκος m. 'wolf'). After their Indo-European ancestors the Greek people inherited numerous appellatives denoting young animals (e.g. πῶλος m. 'foal, young horse, colt, filly', also 'young buffalo', μόσχος m. / f. 'young bull, calf, heifer, young cow', also 'young of the swallow'), and also introduced completely new innovative terms (cf. μολόβριον n. 'piglet, young wild boar', ὄβριον n. 'young badger or porcupine; piglet'). Some of these innovative words contain diminutive suffixes, e.g. -αλος, -ηλος, -ιον, -ιχος, or compound suffixes, e.g. -αλιχος, -καλον, -ύφιον.